

Undor

Hogy utólom ezt a nyálkás vidéket
eső után,
e bizonytalan, földre csúszó eget,
az elmosódott, gőzölgő fákat
s az ing alatti nehéz párát,
mely kicserzi a bőrt
és puhítja az öntudatot.

De hisz ez a születés
túlfűtött világa!
Ez az izgató, hajszólo sürgetés
a sikamlós idő
fojtott lihegése,
a sejtekben fészkelő nyugtalanság!
Itt nem maradni, itt nem maradni!

A gondolat születése ez
vérben és mocsokban,
hogy megszenvedd a törvényt és utat,
hogy megtisztulj sirva,
és kiálthass szenvedéllyel!

Ki tudja

Ki tudja, hol jársz, mily tájon bolyongsz,
míg némán ülsz velem
szemben, s az üres falat kutatod.
Mindenütt, nélkülem.

Mint vadmadár, mely meghúzza magát,
de alig várja már,
hogy nyugtató kezed alól kitörjön.
S hazára nem talál.

BÁLINT SÁNDOR

AZ ARANYOS MISE

Illyés Gyulának

Szokatlan, kiváltságos időpontja, ebből fakadó sejtelmes bűbája miatt az éjféli mise, középkori kódexeinkben aranyos mise mindig megragadta a hívő népnek amúgy is eleven képzeletét, költői készségét. Az éjjel a napnak különben is a legtitokzatosabb pillanata, a néphitben a szellemek, hazajáró lelkek, sőt kísértetek ideje. A világ világossága, a Betlehemi Kisdéd azonban ura az éjjelnek, de a téli napfordulatnak is: elűzi a sötétség hatalmait és megörvendezteti azokat, akik őt várják. Krisztus születésének ünnepével a világ évről évre mintegy megújul, érthető tehát, hogy az éjféli miséhez annyi különös képzetet fűzzenek a jámbor lelkek. Adventnek minden várakozása összesűrűsödik e pár órára: jelet látnak mindenben, a titkok megnyílnak, a jövő feltáru a fiatal szívek előtt.

Népünk egyik legkedvesebb jámbor olvasmányja a barokk *Makula nélkül való Tükör* a szent pillanatot így magasztalja: Közelgetvén azért azon szerencsés óra, kit az ég és föld óhajtott, és akin a világ váltsága állott, kiben az Isten fia, mint valami koronás vőlegény az ő ágyasházából, úgy mint a Szűz méhéből ki kellett jönni. Oh bizonyos aranyos óra az, aki éjféli miséhez tizenkettődik óra vala. Azért elérkezvén az éjjel, nagy világosság szálla le az égből. Oly világosság lett, valamint déltájban szokott lenni. Ezen világosságtul nemcsak az istálló és Betlehem városa, hanem az egész világ megvilágosodott: látván az emberek, igen csudálkoztak, hogy éjfélikor világos nap van.

Ez a fénymisztika belesugárzik hagyományainkba is. Regőly jellemző szokása szerint a század elején minden ember égő gyertyával a kezében ment az éjféli misére. A vasi Kőszegpaty, Kőszegszerdahely, Gencsapáti, Perenye, Csapkere, Olaszfa, Salköveskút jórésze régebben filia lévén, éjféli misére a másik faluba, a plébániatemplomba jártak. Útközben a pásztorok ostort durrogattak, lővöldöztek, a legények pedig egész éven át gondosan félretett, elhasznált nyirfa-söprükből fáklyát készítettek, és rúdra, ágra tűzték.

A hagyomány liturgikus forrása: karácsony éjszakáján Betlehemben nagy fényesség támadt, új napfény született, az Úr dicsősége beragyogta a pásztorokat (Lukács 2, 9) és az egész világot. Amint Gyergyóban énekelik:

Óh Atyának öröme,
Óh anyának szerelme,
Óh anyád Atyja aludj,
Óh anyád Fia aludj,
Óh napfény, óh élet, óh édes Jézus,
Óh édes Jézus.

Mezőkövesden, Búcsúszentlászlón, de bizonyára — főleg régebben — más helyeken is a hívek a sötét templomban szoktak gyülekezni. Az éjjeli mise sötétben, mintegy az Ószövetség éjszakai várakozásában kezdődik. Amikor azonban a pap éneke: *Gloria in excelsis Deo* felhangzik, egyszerre, szinte nappali fényben ragyog a templom. Ilyenkor egy matyó asszony szerint örömeiben az emberből majd kiszakad a lélek.

A betlehemi jászol és a benne fekvő Kisdéd imáadásában a barmok megelőzték az embereket. Az írásmagyarázók szerint így teljesedett be Izaiás (I, 3) jövendölése: megismeri az ökör gazdáját és a szamár ura jászolát. Izrael pedig nem ismer engem és az én népem nem ért.

Az angyalok után pásztorok találtattak méltónak a Kisdéd udvarlására. Az éjjeli mise evangéliumában szó van a pásztorok imáadásáról is: azon a vidéken pásztorok tanyáztak kinn a szabadban és éjszaka őrizték a nyájukat. Egyszerre csak ott állt előttük az Úr anyála és az Úr dicsősége beragyogta őket... Miután az angyalok visszatértek a mennybe, a pásztorok így biztatták egymást: menjünk át Betlehembe! Hadd lássuk a történeteket, amiket az Úr hírül adott nekünk: Odasítek és megtalálták Máriát, Józsefet és a jászolban fekvő Kisdédet.

A múlt században a szegedi puszták juhászai bejöttek a barátok templomába, bárányt hozván ajándékba. Ott állottak vele a szentélyben. Az éjjeli mise végén dudaszó mellett énekeltek, hogy a Kisdédet megmosolyogtassák.

Szür baranyai német falucskában pár emberöltővel ezelőtt a juhászok éjjeli misére a templom elé hajtották nyájukat és ott tanyáztak, furulyáztak. Mise után a pap kijött és a templomajtóban fölállította a juhokat.

Bélapátfalván az éjjeli misét a kalastrom néven emlegetett apátsági templomban mutatják be. A hagyomány szerint valamikor a félórás utat mezítláb tették meg, hogy a kis Jézus betlehemi szegénységét ezzel megtiszteljék. Aki Kiskanisán nem jut el az éjjeli misére, az udvarban térdel le, amikor Úrfölmutatásra csöndítenek.

Még századunk első évtizedeiben is egyes zalai uradalmak távoli majorokban (Kismező, Barnakpuszta, Alizmajor) élő cselédnépe karácsony éjszakáján a csillagos ég alatt összegyülekezve karácsonyi énekeket énekel, közben a legények trombitáltak, ostorokkal durrogattak.

Ditró és más környékbeli székely faluk sajátos templomi hagyománya, hogy az éjjeli mise egyik énekének e szavainál: *A madarak megszólaltak*... a gyerekek cserépsíppal madárhangot utánoztak egészen a mise végéig. Déllő marosmenti, szintén székely falucskában Glória énekléskor a férfiak kalitkából hozott csízeket eresztettek föl, hogy szép szavakkal ők is dicsérjék a Kisdédet. A bácskai Szentfülöp (Filipovo) német hagyománya szerint a mise alatt fülémüle-éneket hallattak a legények. Sándorfalva csongrádi községben jókedvű legények magukkal hozott verebet eresztenek el mise alatt a templomban.

A *Speculum Perfectionis* előadása szerint Szent Ferenc szerette volna rábeszél-ni a császárt, külön törvényben parancsolja meg az embereknek, hogy karácsony napján illő módon gondoskodjanak a madarakról, ökrőről, szamárról és az emberekről: minden esztendőben gabonával és más magokkal hintsék tele az utakat, hogy a pacsirta nővéreinknek, de meg más madaraknak is legyen mit enniök e nagy ünnepen. Úgyszintén az Isten Fia iránt való tiszteletből, kit a Boldogságos Szűz ez éjszakán az ökör és a szamár elé fektetett a jászolban, kötelezne mindenkit, akinek ökre és zamara van, hogy e szent éjszakán bőségesen gondoskodják számukra jóféle abrakról. Nemkülönben a gazdagoknak is rajta kell lenniök, hogy e napon izletes ételekből minden szegény jóllakhasson.

A madarak karácsonyi etetése hazánknak franciskánizmustól ihletett több táján máig virágzik. Búcsúszentlászló gazdasszonyai éjjeli mise előtt magot szórnak az ég

madarainak. Fél Edit néprajzi kutatónak mondotta el egy harmadrendben élő mezőkövesdi paraszttasszony, hogy karácsony éjszakáján a madarak is csicseregnek, énekelnek örömmükben, mert Szent Ferenc atyánk karácsony napján az összekoldult búzát kivitette a dűlőútra, kiszóratta az ég éhező madarainak táplálására. Ezért kell nekünk is az ablak párkányára szemeket szórunk. Már adventben morzsával kezdik, hogy a madarak odaszokjanak. Még a szegények is magot vásárolnak, hogy karácsony éjszakáján széthintsék a számukra. Az ünnepi ételmaradékot a kiskertbe tett deszkára szórják Apátfalván a madarak részére.

Az éjféλι mise egyéb hiedelemvilágához tartozik, hogy a szegedi nép szerint Isten éjfélikor áldását adja az emberekre. Az áldás az egyszülött Fiú, aki megváltásul jött a földre. Parádon úgy tartják, hogy ilyenkor egy percre világosság támad az istállókban: jelenségül a Jézus születésének. Többféle ismeretes hiedelem az is, hogy ilyenkor a jószágok emberi hangon beszélnek. A folyóban tej és méz folyik, mások szerint a vize borrá változik. Egy régi, 1848-ból való német följegyzés szerint Jézus születése pillanatában fakadt a Balaton tava „mindenkinék álmélkodására, amint a balatoni lakosok még manap is regélik.”

Élők és holtak titokzatos karácsonyi együttléte érteti meg velünk azt a sokféle ismert hiedelmet, hogy a halottaknak is van éjféλι miséjük.

A zalai Hahót határában, Fakos pusztán kolostor romjai állanak. A közeli Búcsúszentlászló környékén élő monda szerint a benne élő barátokat a templomba menekülő falubeliekkel együtt karácsony estéjén törökök mészárolták le. Egyik társuk, aki nem messze remetéskedett, és éppen az éjféλι misére iparkodott, döbbenettel látta a pusztulást. Elhatározta, hogy a misét ott, a felkoncolt halottak között mégis elmondja. Közben a még életben maradtak is idemenekültek a templomba. Az üldözö török azonban őket is megölte a remetével együtt, aki a misét nem tudta elvégezni. Az a hiedelem, hogy amikor megcsendülnek a körmvék éjféλι misére hívogató harangjai, a fakosi vértanú barátok fénybe öltözve feltűnnek a romnál, hogy az éjféλι zsolozsmát elvégezzék és befejezzék a félbemaradt szentmisét. Utasemberek, virrasztó pásztorok hallani vélik az éneket, meg az orgonaszót is.

Az éjféλι miséről hazajövö tápai gazda, kezében az asztalon egész éjjel égő gyertyával, a világ most született világosságának jelképével kimegy az istállóba, hogy megnézze, megsimogassa a jószágot, és messzire őrzi a leselkedö, károkozö gonoszt. A tápai lányok pedig szintén ezzel az égö gyertyával állanak ki a kapuba, hogy az evangéliumi okos szüzek példájára várják a völegényt.

Éjféλι mise után megszünik a hagyományos böjt. A család most finom, régebben kemencében melegített vacsorához ül, amelynek a katolikus Székelyföldön Mária radinája, másként Mária vacsorája, vagyis mintegy a gyerekágyban fekvö Szüzanya keresztelöi áldomása a neve: a kis Jézust a család szülöttjeként is köszöntik.

PILINSZKY JÁNOS VERSE

I s m e r e m

*Ismerem Jézus éjszakáit,
és a bal lator istentelen magányát.
A jótett szelid mezejét, s a merénylő
elhagyatott, üszkös kezét a tett után.*

*És ismerem a bárány vesztét,
úgyis, mint aki veszködve topog
halálos esése előtt,
és úgyis, mint aki hitével
a meleg belsőt keresi.*